

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ Β. ΔΡΟΣΙΑ

ΜΑΡΙΑ Η ΜΑΓΔΑΛΗΝΗ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2017

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Σε μια προσπάθεια ανάδειξης της σπουδαιότητας της γυναικείας παρουσίας εντός της πρώτης χριστιανικής κοινότητας το πρόσωπο της Μαρίας της Μαγδαληνής και η σημασία που έχει η αξιολόγηση της για τη μετέπειτα θέση των γυναικών στη διακονία και τη ζωή της Εκκλησίας γενικότερα, αποτελούν υποχρέωση της επιστημονικής κοινότητας.

Αλλωστε, εδώ και καιρό ο ρόλος των γυναικών είναι ένα θέμα που απασχολεί τη σύγχρονη θεολογική έρευνα. Η παρούσα διατριβή επιχειρεί να παρουσιάσει μια ολοκληρωμένη εικόνα της Μαγδαληνής, πράγμα αρκετά δύσκολο, αφού ο ερευνητής/η ερευνήτρια οφείλει να καλύψει ένα μεγάλο φάσμα θεματικών εννοιών, όπου η Μαγδαληνή πρωταγωνιστεί, παράλληλα με την ανάγκη να αξιολογήσει την ανάλογη, σε ορισμένες φυσικά περιπτώσεις υποθετική, ερμηνεία.

Μέσα σε μια παραδοσιακά ανδροκεντρική κοινωνία η Μαρία η Μαγδαληνή προβάλλεται ως πρότυπο γυναικείας παρουσίας. Στο πρόσωπό της έχουν αποτυπωθεί η πιστή μαθήτρια, η ομορφιά, η αμαρτία. Εκ πρώτης όψεως η βιβλική της εικόνα συνοψίζεται σε μια πρώην δαιμονισμένη, μαθήτρια και απόστολο. Με βάση άλλες πηγές χαρακτηρίστηκε ως αμαρτωλή, πόρνη και σύντροφος του Ιησού.

Εξετάζοντας την παραπάνω πολυδιάστατη εικόνα της Μαρίας της Μαγδαληνής, όπως μας παραδόθηκε ανά τους αιώνες, επιχειρείται η εκ νέου ανακάλυψη του πραγματικού προσώπου της Μαρίας της Μαγδαληνής και της συμβολής της στην χριστιανική πίστη.

Η αναγκαιότητα, όμως, μιας διεξοδικής κριτικής προσέγγισης του προσώπου της Μαρίας της Μαγδαληνής, κρίνεται επιβεβλημένη και για έναν άλλον, βαθύτατα θεολογικό, λόγο. Και αυτός δεν είναι άλλος από την αναγνώριση της αναγκαιότητας στροφής της θεολογικής έρευνας κατά τον 21^ο αι. στην ανθρωπολογία.

Αν κατά τον 20^ο αιώνα, η προσοχή της Ορθόδοξης θεολογίας, εστράφη στην «εκκλησιολογία», σε μια προσπάθεια να θεραπευθεί το γνωστό ως «ιεραποστολικό έλλειμμα» της διάσπασης της ορατής ενότητας της Εκκλησίας, η Ορθόδοξη θεολογία κατά τον 21^ο αι. οφείλει να στρέψει την προσοχή της στην «ανθρωπολογία». Είναι χαρακτηριστική η εκτίμηση του μητροπολίτη Διοκλείας και πανεπιστημιακού ερευνητή Κάλλιστου (Ware): «Αναμφισβήτητα στον 21ο αιώνα η εκκλησιολογία θα συνεχίσει να μας απασχολεί. Αποτελεί πεποίθησή μου όμως, ότι θα υπάρξει μια στροφή στην κεντρική εστίαση της θεολογικής έρευνας από την εκκλησιολογία στην ανθρωπολογία. Το ερώτημα-κλειδί δεν θα είναι μόνο: 'τι είναι η Εκκλησία;',

αλλά επίσης και πιο θεμελιακά: 'τι είναι ο άνθρωπος;» (Η Ορθόδοξη Θεολογία στον 21ο αιώνα, εκδ. Ίνδικτος, Αθήνα 2005, σ. 25).

Και επειδή η αξιοπιστία της Ορθόδοξης μαρτυρίας στον κόσμο σε μεγάλο βαθμό βασίζεται στην θεολογική αποτίμηση του ρόλου και του έργου των γυναικών εντός της εκκλησιαστικής κοινότητας, η έρευνα περί την Μαρία την Μαγδαληνή, του πλέον προβεβλημένου στην ευαγγελική παράδοση γυναικείου προσώπου (μετά την μητέρα του Κυρίου φυσικά) αποτελεί αίτημα εξόχως επείγον.

Στην έρευνά μας αυτήν, πέραν των κλασικών επιστημονικών εργαλείων, αλλά και της ευρέως αποδεκτής διακρίσεως μεταξύ (Αποστολικής) «Π»αραδόσεως και των λοιπών σχετικών (τοπικών) «π»αραδόσεων, θα κάνουμε χρήση μιας εξίσου σημαντικής διάκρισης, που είναι σήμερα ευρέως αποδεκτή— αν και όχι πολύ διαδεδομένη — στη θεολογική επιστήμη: εκείνη της αυθεντικής (πλην όμως) λανθάνουσας (*authentic but latent tradition*), και εκείνης της ιστορικά διαμορφωμένης ως έθος. Κατά τον Μητροπολίτη Διοκλείας πολλοί Πατέρες της Εκκλησίας έχουν μία άποψη περί της φύσεως του ανθρώπου, και επομένως και της γυναίκας, υπάρχουν όμως και άλλοι Πατέρες της Εκκλησίας, οι οποίοι υιοθετούν μίαν άλλη, περισσότερο ολιστική, προσέγγιση. Με τον τρόπο αυτό συμφωνούν με τη στάση, η οποία εκφράστηκε στην Ε' Οικουμενική Σύνοδο και στο Σύμβολο της Πίστεως και απηχείται στο Κατά Αιρέσεων (5:6:1) του Ειρηναίου της Λυών: «Η δε ψυχή και το πνεύμα μέρος του ανθρώπου δύνανται είναι, άνθρωπος δε ουδαμώς· ο δε τέλειος άνθρωπος σύγκρασις και ένωσις εστί ψυχής της επιδεξαμένης το πνεύμα του Πατρός και συγκραθείσης τη κατ' εικόνα Θεού πεπλασμένη σαρκί».

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω τα μέλη της τριμελούς επιτροπής, καθηγητές πρωτοπρεσβύτερο Ιωάννη Σκιαδαρέση και κ. Χαράλαμπο Ατματζίδη για την πολύτιμη βοήθειά τους σε όλη τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών. Ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω και να εκφράσω την βαθειά μου ευγνωμοσύνη στον σύμβουλο καθηγητή μου κ. Πέτρο Βασιλειάδη για την εξαιρετικά πολύτιμη ηθική και επιστημονική του συμπαράσταση και την αμέριστη υποστήριξή του κατά τη διάρκεια εκπόνησης της διατριβής.

Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω το σύζυγό μου Κωνσταντίνο, τις κόρες μου Βασιλική και Λαμπρινή και τη μητέρα μου Βασιλική για την αγάπη τους και την υπομονή τους κατά τη διάρκεια της έρευνας και της συγγραφής.

Κατερίνα Δροσιά

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	4
Περιεχόμενα	6
Βιβλιογραφία.....	10
Συντομογραφίες	30

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Η Μαρία η Μαγδαληνή και η πρόσφατη αναβίωση του ενδιαφέροντος για το πρόσωπό της.....	31
1.2 Πορεία της έρευνας μέχρι σήμερα.....	34
1.3 Μέθοδος και Διάταξη της παρούσης εργασίας	47

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ ΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

1.1 Τα ιστορικά δεδομένα για την εν γένει θέση των γυναικών μέχρι και τον 3 ^ο αιώνα μ.Χ.	52
1.2 Οι ιστορικές μαρτυρίες για την Μαρία τη Μαγδαληνή	60

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ Η ΜΑΡΙΑ Η ΜΑΓΔΑΛΗΝΗ ΣΤΗΝ ΚΑΝΟΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

2.1 Τα ιστορικό-κριτικά δεδομένα για την Μαρία τη Μαγδαληνή	74
2.2 Η Πηγή των Λογίων.....	76
2.3 Το κατά Μάρκον ευαγγέλιο	79
2.3.1. Η Μαρία η Μαγδαληνή στη σταύρωση του Ιησού	79
2.3.2 Η Μαρία η Μαγδαληνή στην ταφή του Ιησού	81
2.3.3 Ο ρόλος των γυναικών στη διήγηση της ανάστασης (Μκ. 16:1-8)...	83
2.3.4 Ο επίλογος του κατά Μάρκον ευαγγελίου.....	85
2.4 Το κατά Ματθαίον ευαγγέλιο	86
2.4.1 Η Μαρία η Μαγδαληνή και οι γυναίκες στη σταύρωση του Ιησού .	86
2.4.2 Η Μαρία η Μαγδαληνή και οι γυναίκες στην ταφή του Ιησού και ο ρόλος της Μαγδαληνής στη διήγηση της ανάστασης	87
2.5 Το κατά Λουκά ευαγγέλιο	88
2.5.1 Η Μαρία η Μαγδαληνή και οι γυναίκες κατά τη δράση του Ιησού	88
2.5.2 Η Μαρία η Μαγδαληνή και οι γυναίκες στη σταύρωση του Ιησού .	90
2.5.3 Η Μαρία η Μαγδαληνή και οι γυναίκες στην ταφή του Ιησού και η διήγηση της ανάστασης.....	90
2.6 Το κατά Ιωάννη ευαγγέλιο.....	93
2.6.1 Η Μαρία η Μαγδαληνή και οι γυναίκες στη σταύρωση του Ιησού .	93

2.6.2 Η Μαρία η Μαγδαληνή στη διήγηση της ανάστασης.....	94
2.7 Η θεραπεία της Μαγδαληνής από τα επτά δαιμόνια	98
2.8 Συμπεράσματα	104

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η ΜΑΡΙΑ Η ΜΑΓΔΑΛΗΝΗ ΣΤΗΝ ΑΠΟΚΡΥΦΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

3.1 Η Μαρία η Μαγδαληνή στα εξωκανονικά και λοιπά απόκρυφα κείμενα	106
3.2 Τα κείμενα και οι ερμηνευτικές παρατηρήσεις	108
3.2.1 Η Μαρία η Μαγδαληνή στο Ευαγγέλιο της Μαρίας	109
3.2.2 Η Μαρία η Μαγδαληνή στο απόκρυφο Ευαγγέλιο του Φιλίππου	113
3.2.3 Η Μαρία η Μαγδαληνή στο Κατά Θωμά Ευαγγέλιο	116
3.2.4 Η Μαρία η Μαγδαληνή στο Πίστις Σοφία.....	120
3.2.5 Η Μαρία η Μαγδαληνή στη Σοφία Ιησού Χριστού	121
3.2.6 Η Μαρία η Μαγδαληνή στην Πρώτη Αποκάλυψη του Ιακώβου .	123
3.2.7 Η Μαρία η Μαγδαληνή στο Διάλογο του Σωτήρα.....	125
3.2.8 Η Μαρία η Μαγδαληνή στο Ευαγγέλιο του Πέτρου	127
3.2.9 Η Μαρία η Μαγδαληνή στην Επιστολή των Αποστόλων	128
3.3 Η Απόστολος Μαρία η Μαγδαληνή.....	130
3.4 Η διαμάχη μεταξύ Μαρίας και Πέτρου	135

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΜΑΡΙΑ Η ΜΑΓΔΑΛΗΝΗ ΣΤΗΝ ΜΕΤΑΓΕΝΕΣΤΕΡΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

4.1 Η Μαρία η Μαγδαληνή στη Λειτουργική παράδοση	140
4.2 Η Μαρία η Μαγδαληνή στα κείμενα των Πατέρων και τα συναξάρια .	146
4.2.1 Ιππόλυτος Ρώμης	147
4.2.2 Γρηγόριος Νύσσης	150
4.2.3 Ιωάννης Χρυσόστομος	150
4.2.4 Κύριλλος Αλεξανδρείας	152
4.2.5 Λεόντιος Κωνσταντινουπόλεως	154
4.2.6 Γρηγόριος Αντιοχείας.....	155
4.2.7 Μόδεστος Ιεροσολύμων	156
4.2.8 Νικηφόρος Κάλλιστος Ξανθόπουλος.....	157
4.2.9 Η Μαρία η Μαγδαληνή στα Συναξάρια.....	160
4.3 Συμπεράσματα	168

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ
ΘΡΥΛΟΣ: Η ΜΑΡΙΑ Η ΜΑΓΔΑΛΗΝΗ ΣΤΗΝΤΕΧΝΗ:
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ, ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ, ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΗ

5.1	Εισαγωγή.....	169
5.2	Η Μαρία η Μαγδαληνή στην Λογοτεχνία.....	171
5.2.1	Νίκου Καζαντζάκη, Ο Τελευταίος Πειρασμός.....	171
5.2.2	Μίμη Ανδρουλάκη, Μ'.....	172
5.2.3	Νταν Μπράουν, Κώδικας Ντα Βίντσι.....	173
5.2.4	Η Μαγδαληνή στην ποίηση.....	175
5.2.4.1	Αγνώστου ποιητή, Χριστός Πάσχων 12 ^{ος} αι.....	176
5.2.4.2	Ναπολέοντα Λαπαθιώτη, Μαρία Μαγδαληνή.....	177
5.2.4.3	Κ.Γ. Καρυωτάκη, Μπροστά σε μια Μαγδαληνή.....	177
5.2.4.4	Maurice Maeterlinck, Μαρία η Μαγδαληνή.....	178
5.2.4.5	Άγγελος Σικελιανός, Μαγδαληνή.....	178
5.2.4.6	Κώστας Βάρναλης, Μαγδαληνή.....	179
5.2.5	Jakobus de Voragine, Golden Legend ή Legenda Aurea.....	180
5.3	Η Μαρία η Μαγδαληνή στον Κινηματογράφο.....	183
5.3.1	Norman Jewison Rock Opera Jesus Christ Superstar.....	183
5.3.2	Martin Scorsese: The Last Temptation.....	184
5.3.3	Franco Jeffirelli, Jesus of Nazareth.....	185
5.3.4	Mel Gibson: The Passion of Christ.....	186
5.3.5	Νταν Μπράουν: Κώδικας Da Vinci.....	186
5.3.6	Garth Davis: Μαρία η Μαγδαληνή.....	187
5.4	Η Μαρία η Μαγδαληνή στην Εικαστική Τέχνη.....	188
5.4.1	Οι απεικονίσεις της Μαρίας της Μαγδαληνής στην εικαστική τέχνη.....	190
5.4.2	Η Μαρία η Μαγδαληνή ως ερημίτισσα.....	194
5.4.3	Η Μαγδαληνή – Τιτσιάνο.....	194
5.4.4	Η μεταστροφή της Μαγδαληνής - Caravaggio.....	195
5.4.5	Η Μαρία η Μαγδαληνή στο έργο του Δομίνικου Θεοτοκόπουλου.....	197
5.4.5.1	Η μετανοούσα Μαγδαληνή του μουσείου Worcester.....	197
5.4.5.2	Η μετανοούσα Μαγδαληνή του Kansas City, Missouri.....	198
5.4.5.3	Η μετανοούσα Μαγδαληνή με Εσταυρωμένο του μουσείου Cau Ferrat, Sitges, Βαρκελώνη.....	199
5.4.6	<i>The Pre-Penitent Magdalene</i> Chris Gollon (2003).....	200
5.4.7	Η σκηνή του Μη μου άπτου.....	200

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ
ΟΙ ΘΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΗΝ
ΕΚΚΛΗΣΙΑ.

6.1	Εισαγωγή.....	203
6.2	Παύλεια χωρία που συνέβαλλαν αρνητικά στη θέση της γυναίκας.....	209
6.3	Παύλεια χωρία που συνέβαλλαν θετικά στη θέση της γυναίκας.....	216
6.4	Η θέση της Μαρίας της Μαγδαληνής στα κείμενα της Διδασκαλίας των αποστόλων και των εκκλησιαστικών κανόνων των αγίων αποστόλων ως ένδειξη κατωτερότητας των γυναικών έναντι των ανδρών	219
6.4.1	Η Μαρία η Μαγδαληνή στη Διδασκαλία των Αποστόλων	219
6.4.2	Η Μαρία η Μαγδαληνή στους εκκλησιαστικούς κανόνες των Αγίων Αποστόλων	221
6.5	Ο θεσμός των διακονισσών και το ζήτημα της χειροτονίας των γυναικών	223
6.5.1	Η πρόσφατη εξέλιξη στην Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία σχετικά με τη διακονία των γυναικών στην Εκκλησία.....	230
	ΕΠΙΛΕΓΟΜΕΝΑ	236
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	240

Σε μια προσπάθεια ανάδειξης της σπουδαιότητας της γυναικείας παρουσίας εντός της πρώτης χριστιανικής κοινότητας το πρόσωπο της Μαρίας της Μαγδαληνής και τη σημασία που έχει η αξιολόγηση της για τη μετέπειτα θέση των γυναικών στη διακονία και τη ζωή της Εκκλησίας γενικότερα, αποτελούν αποτελούν υποχρέωση της επιστημονικής κοινότητας.

Αλλωστε, εδώ και καιρό ο ρόλος των γυναικών είναι ένα θέμα που απασχολεί τη σύγχρονη θεολογική έρευνα. Η παρούσα διατριβή επιχειρεί να παρουσιάσει μια ολοκληρωμένη εικόνα της Μαγδαληνής, πράγμα αρκετά δύσκολο, αφού ο ερευνητής/η ερευνήτρια οφείλει να καλύψει ένα μεγάλο φάσμα θεματικών ενοτήτων, όπου η Μαγδαληνή πρωταγωνιστεί, παράλληλα με την ανάγκη να αξιολογήσει την ανάλογη, σε ορισμένες φυσικά περιπτώσεις υποθετική, ερμηνεία.

Μέσα σε μια παραδοσιακά ανδροκεντρική κοινωνία η Μαρία η Μαγδαληνή προβάλλεται ως πρότυπο γυναικείας παρουσίας. Στο πρόσωπό της έχουν αποτυπωθεί η πιστή μαθήτρια, η ομορφιά, η αμαρτία. Εκ πρώτης όψεως η βιβλική της εικόνα συνοψίζεται σε μια πρώην δαιμονισμένη, μαθήτρια και απόστολο. Με βάση άλλες πηγές χαρακτηρίστηκε ως αμαρτωλή, πόρνη και σύντροφος του Ιησού.

Εξετάζοντας την παραπάνω πολυδιάστατη εικόνα της Μαρίας της Μαγδαληνής, όπως μας παραδόθηκε ανά τους αιώνες, επιχειρείται η εκ νέου ανακάλυψη του πραγματικού προσώπου της Μαρίας της Μαγδαληνής και της συμβολής της στην χριστιανική πίστη.

Η αναγκαιότητα, όμως, μιας διεξοδικής κριτικής προσέγγισης του προσώπου της Μαρίας της Μαγδαληνής, κρίνεται επιβεβλημένη και για έναν άλλον, βαθύτατα θεολογικό, λόγο. Και αυτός δεν είναι άλλος από την αναγνώριση της αναγκαιότητας στροφής της θεολογικής έρευνας κατά τον 21^ο αι. στην ανθρωπολογία...

Και επειδή η αξιοπιστία της Ορθόδοξης μαρτυρίας στον κόσμο σε μεγάλο βαθμό βασίζεται στην θεολογική αποτίμηση του ρόλου και του έργου των γυναικών εντός της εκκλησιαστικής κοινότητας, η έρευνα περί την Μαρία την Μαγδαληνή, του πλέον προβεβλημένου στην ευαγγελική παράδοση γυναικείου προσώπου (μετά την μητέρα του Κυρίου φυσικά) αποτελεί αίτημα εξόχως επείγον.

(Από τον Πρόλογο)